

V letošním roce slavíme 90. výročí zahájení pravidelného vysílání Československého rozhlasu. Pokusy o vysílání na území Československa začaly brzy po 1. světové válce. 28. října 1919 u příležitosti prvního výročí vzniku Československé republiky byl z vojenské vysílací stanice, umístěné na pražské Petřínské rozhledně, odvysílán první rozhlasový pořad, složený ze slova a hudby.

Pravidelné rozhlasové vysílání bylo zahájeno 18. května 1923 ve 20.15 z vojenského stanu v Praze-Kbelích. Vysílalo se hodinu, součástí vysílání bylo krátké ohlášení a koncert. Československo se tak stalo po Velké Británii druhou evropskou zemí s pravidelným rozhlasovým vysíláním.

První pokusy vysílat prostřednictvím radia pořady pro posluchače se uskutečnily necelých dvacet let před tímto datem. Dle některých dokladů si mohli posluchači na Štědrý den r. 1906 z vysílačky Brant Rock ve Spojených státech vyslechnout úryvek z Bible, hru na housle a Händelovo Largo z gramofonové desky. Za autora tohoto prvního rozhlasového pořadu je označován profesor Reginald Fessenden, spolupracovník Edisona, autor či spoluautor mnoha zajímavých vynálezů a patentů. Princip, který pro vysílání vymyslel, se zachoval dodnes. Takzvaná amplitudová modulace (AM) se stále používá pro vysílání na středních vlnách. Jen se trochu změnila parametry, aby byl příjem kvalitnější. Na Fessendena později navázal Edwin Armstrong a přišel s modernějším způsobem vysílání – frekvenční modulací. Své FM vysílání přihlásil na patentovém úřadě v říjnu 1932 a krátce nato byl jeho patent zapsán.

V českých zemích se první předvedení radiofonie na veřejnosti uskutečnilo v roce 1908. Vývoj zastavily události první světové války, a tak jsme si museli na slova Haló, haló, jimiž první vysílání zahájilo, počkat dalších patnáct let.

Průkopníky rozhlasového vysílání v Československu byli novinář Miloš Čtrnáctý, podnikatel v oblasti radiotelefonie Eduard Svoboda a ředitel pro výrobu rozhlasových přijímačů Ladislav Šourek. Založili společnost Radiojournal, československé zpravodajství radiotelefonické, spol. s r.o., která získala licenci k provozování vysílání od Ministerstva pošt. Hlavním zdrojem zisku společnosti Radiojournal byly koncese – poplatky z vlastnictví rozhlasových přijímačů. K propagaci rozhlasového vysílání a získávání nových koncesionářů tak byly často pořádány na různých místech v Praze veřejné poslechy.

První stálé pořady

V lednu 1924 byl odvysílán první pořad, určený posluchačům v zahraničí, vysílalo se anglicky a v esperantu. V květnu téhož roku se v českém tisku poprvé objevilo slovo rozhlas, do té doby se užívalo výrazů radiofonie a broadcasting.

V roce 1925 Radiojournal odvysílal první přímý přenos opery Dvě vdovy z Národního divadla. Následovaly další přímé přenosy – koncert České filharmonie, přímý přenos bohoslužby a přímý přenos projevu prezidenta T. G. Masaryka. Také v roce 1926 bylo zavedeno několik novinek. Začal se vysílat časový signál, objevily se pravidelné zprávy, které pro Radiojournal vyráběla v prvních letech Československá tisková kancelář. Vznikla také první rozhlasová hra – Přástky – vysílaná v listopadu 1926.

V témže roce proběhl přímý přenos z prvního sportovního utkání, který brilantně komentoval naprosto nepřipravený Josef Laufer. Dne 3. října roku 1926 během fotbalového zápasu S.K. Slavia Praha, kde v té době působil jako sportovní funkcionář, okomentoval jako první Evropan sportovní událost v přímém přenosu. V práci pro rozhlas potom pokračoval a stal se jedním z nejvýznamnějších rozhlasových sportovních redaktorů. Je považován za zakladatele české rozhlasové sportovní žurnalistiky a sportovního komentátorství.

Rozvoj pokračuje

V polovině 20. let byly vysílací stanice v Praze a v Brně. Koncem 20. let zahájily provoz další dvě stanice – Ostrava a Košice. Příjem z koncesionářských poplatků na rozvoj vysílání nestačil, a proto se v roce 1925 stal majoritním vlastníkem společnosti Radiojournal stát prostřednictvím Ministerstva pošt. Na přelomu let 1924–1925 bylo ukončeno vysílání ve stanu v Praze-Kbelích a studio se přesunulo do Národního domu v Praze na Vinohradech. V roce 1929 byla zahájena stavba budovy rozhlasu na tehdejší Fochově (dnešní Vinohradské) třídě, kam se Československý rozhlas přestěhoval v roce 1933 a kde sídlí dodnes.

V 30. letech se vysílání rozšiřovalo časově i žánrově. Byl zřízen také školský rozhlas – vysílání určené školám. Toto vysílání vedl odborník z ministerstva školství, jeho zástupcem se stal Jan Kühn, který do rozhlasu přivedl pěvecký sbor, nejprve dospělých a poté založil Dětský sbor pražské rozhlasové stanice.

Rozhlasové pořady měly i ženy a mimo tzv. běžných ženských témat o vaření, rodině a domácnosti se pořady postupně zaměřily i na emancipaci žen a jejich úspěchy v různých oborech činnosti, do kterých ženy stále více pronikaly (věda, sport, motorismus atd.). V druhé polovině 30. let se již vysílaly prakticky všechny žánry, od naučných pořadů a sportovních reportáží přes vážnou hudbu po kabaret. V té době měl rozhlas milion koncesionářů.

Rozhlas v období 2. světové války

Po okupaci Československa a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 byl rozhlas sloučen s německým protektorátním vysíláním a přejmenován na Rozhlas Čechy-Morava. Pracovníci židovského původu museli odejít, další byli nuceni podřídit se a vysílat podle

německého diktátu. Nepodřídili se všichni. První obětí z řad pracovníků rozhlasu byl slovenský redaktor zpravodajského oddělení Pavol Donner, který 15. března 1939 skočil z okna s podřezanými žilami. Výrazný nesouhlas s nacistickou okupací projevil v živém vysílání redaktor František Kocourek v reportáži z přehlídky německé branné moci na Václavském náměstí 19. března 1939. Reportér předstíral neznalost němčiny, naivitu a šifroval své skutečné smýšlení o dané situaci:

„Je to všechno trochu jako sen. Kdo z nás byl by si pomyslíl, že uvidíme takovou přehlídku v Praze na Václavském náměstí ještě před týdnem, ještě v neděli, týden před touto nedělí.... Dovolte, abych se zmínil o podrobnosti čistě nevojenské. Odkudsi zdaleka přiletěla nad Prahu také velká černá vrána, která se spustila a plachtila od Muzea dolů k Můstku. Divila se asi tomu obrazu, který viděla pod sebou...“ František Kocourek poté nemohl pracovat v rozhlase, ale byl stále činný a dodával občanům sílu svými přednáškami. V červnu 1941 byl zatčen a deportován do Osvětimi, kde v květnu 1942 zemřel.

V českém protektorátním rozhlase se vysílala také řada politických skečů. Nejznámějšími se staly Hvězdy nad Baltimore. Šlo o parodii na americké filmové týdeníky, v níž účinkovali například Vlasta Burian, Čeněk Šlégl a další. „Pozvání“ k účinkování v tomto pořadu bylo velmi těžké odmítnout. Zvláště účast Vlasty Buriana a jeho parodie Jana Masaryka vyvolala mezi lidmi velkou nevoli a Burian se dovedl účasti na dalším pokračování pořadu vyhnout. Ač mnoho dalších spolupracovalo s nacisty podstatně více, natáčelo německé filmy, Vlasta Burian byl tím, kdo byl po válce nejvíce postižen. Byl odsouzen do vězení, byl mu zabaven veškerý majetek a řadu let nesměl vystupovat ani filmovat. Mezi těmi, kteří se s režimem „zapletli“ podstatně více, byli například Jára Kohout, Ferenc Futurista, Franta Mrázek ale i spisovatel František Kožík, tehdejší dramaturg většiny skečů. Vyhnout se podobným rozhlasovým vystoupením se povedlo třeba Františku Filipovskému nebo Jindřichu Plachtovi, který raději podstoupil v tu dobu chirurgický zákrok.

Od začátku okupace do roku 1943 na rozhlas dohlížel německý vrchní cenzor, poté získal pravomoc cenzurovat pořady ministr školství a národní osvěty Emanuel Moravec.

V průběhu 2. světové války se vysílalo na české území z Moskvy, Washingtonu a Londýna. Poslech tohoto vysílání byl v protektorátu stíhán vysokými tresty. Na rádiích musel být povinně zavěšen varovný štítek s nápisem: „ *Pamatuj, že poslouchání zahraničního rozhlasu je zakázáno a trestá se káznicí nebo i smrtí.*“

Boj o rozhlas

5. května 1945 bylo výzvou rozhlasu zahájeno Pražské povstání. První věta hlasatele zazněla takto: *„Je právě sechš hodin.“* Rozhlas se postavil do čela protestu proti nacistické diktatuře. Začal pouštět do té doby zakázané české písně a hlásil v českém jazyce. Krátce před polednem přijelo k rozhlasu na Vinohradské třídě 65 mužů SS, a tak již ve 12 hodin a 33 minut zaznělo z rozhlasu volání o pomoc:

12:33 hod: „Voláme českou polici do rozhlasu, střílí se zde!“

12:34 hod: „Voláme českou policii, české četnictvo, české vojsko, aby přišly do Českého rozhlasu na Fochově třídě na Vinohradech!“

12:35: „Všichni do Českého rozhlasu! Jsou zde střílení čeští lidé! Přijďte co nejdříve! Přijďte nám na pomoc!“

12:36: „Esesáci nás chtějí vyvraždit. Přijďte nám na pomoc! Přijďte ihned.“

12:44: „Voláme všechny Čechy! Přijďte nám ihned na pomoc! Esesáci zde vraždí české lidi!“ Vz kaz, který byl určen českému četnictvu a měl být oznámen telefonicky, převzal hlasatel rozhlasu a vyhlásil ho do éteru. V následujících vstupech pak burcoval Pražany k jednání a obyvatele okolních měst k pomoci Praze. Esesáci marně hledali vysílací studio, veškeré německé nápisy v budově rozhlasu byly odstraněny. V šest hodin večer se vzdali, ale druhý den začalo vše nanovo.

Rozhlas v rukou komunistů

Po převzetí moci komunisty v roce 1948 byl Československý rozhlas zestátněn. V roce 1952 začal Československý rozhlas rušit vysílání Svobodné Evropy. Vznikla také Hlavní správa tiskového dozoru, která plnila roli cenzury. V roce 1953 začala vysílat Československá televize, která byla až do roku 1957 součástí Československého rozhlasu.

V 60. letech došlo k postupné politické liberalizaci, ale vše ukončil vstup vojsk Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968. Opět došlo k boji o rozhlas. Operační hlášení Veřejné bezpečnosti o situaci u rozhlasu mj. uvádí:

05:46 hod. hlídka od rozhlasu hlásí, že tam byl zraněn granátem muž

06:15 hod. u rozhlasu asi 1000 lidí – vyzývat ke klidu a rozvaze, aby zbytečně nedošlo k ozbrojenému zásahu ze strany vojenských sil

06:45 hod. hlídka od rozhlasu sdělila, že tanky najíždějí do lidí, kteří jim brání v pohybu

07:22 hod. od rozhlasu hlášeno hlídkou, že vojáci střílí z kulometů a samopalů do vzduchu, aby si vynutili průjezd

07:38 hod. od rozhlasu – vojáci střílí

07:56 hod. vojáci střelbou do vzduchu přestřelili před rozhlasem tramvajovou trolej, hrozí zasažení občanů elektrickým proudem

07:58 hod. od rozhlasu hlášeno, že zde byl střelen občan do břicha

08:30 hod. u rozhlasu opět střelba do vzduchu – vojáci si tak vynucují vstup do rozhlasu

08:40 hod. vojáci obsadili rozhlas, požadují naše orgány, aby plnily své úkoly

08:45 hod. od rozhlasu hlásí, že je tam zraněn muž – byl přimáčknut mezi dva transportéry

10:38 hod. od rozhlasu opět hlášena střelba a dva velmi těžce zranění občané – do hlavy a obličeje

10:59 hod. opět hlášena střelba od rozhlasu a to v prostoru Vinohradská – Italská, při níž bylo 8 osob zraněno, z toho 5 vážně

11:00 hod. hlášeno od rozhlasu, že vojáci zapálili autobus ČSAD, který byl nad rozhlasem na Vinohradské ulici jako barikáda. Při tom shořel i tank sovětské armády.

11:40 hod. u rozhlasu situace stále obtížnější...

Boje pokračovaly do večerních hodin. Střet Pražanů a pracovníků rozhlasu se sovětskými vojáky si vyžádal patnáct obětí. Sovětští vojáci nakonec budovu rozhlasu obsadili, ale pracovníkům rozhlasu se podařilo pokračovat ve vysílání z jiných objektů. V období od konce 60. let po celá 70. léta musely pro své politické názory z rozhlasu odejít stovky redaktorů.

Současnost

Po sametové revoluci v listopadu 1989 se vysílání Československého rozhlasu vrátilo k cílům, které mu náleží: informovat, vzdělávat a bavit. Po zániku Československa 1. ledna 1993 vznikl Český rozhlas jako nezávislá veřejná instituce financovaná z koncesionářských poplatků. Podle zákona o Českém rozhlasu zajišťuje kontrolu rozhlasu veřejností Rada Českého rozhlasu, jejíž členy jmenuje Parlament ČR.

Podoba celostátních i regionálních stanic se ustálila. Dnes vysílají prakticky 24 hodin denně. Postupně vznikaly a vznikají také stanice pro určité zájmové a věkové skupiny. Nedílnou součástí rozhlasu se stalo vysílání prostřednictvím internetu, díky němuž si mohou posluchači vyhledávat starší pořady a vracet se k nim. Rozhlas také bohatě využívá svých archivních záznamů, aby seznamoval posluchače s historií naší země, kterou již 90 let sleduje. Rozhlas se však také stále rozvíjí v souladu s vývojem techniky i nových technologií. Jedno však zůstává – je významným médiem, které přináší lidem informace, poučení i zábavu.

Jindra Svitáková

Použitá literatura:

Rozhlasová historie – dostupné on-line na www.rozhlas.cz

Motl Stanislav: Mraky nad Barrandovem, Rybka Publishers, 2006

Čížek Rudolf: Ztracené archivy 1968, 21. srpen 1968 v ulicích Prahy, Naše vojsko, 2011

**Rubrika Mladý vlastenec je realizována za podpory
Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY